

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД 2014–2016 рр.

© 2017 СКІРКА А. С.

УДК 336.71

Скірка А. С. Аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів у кризовий період 2014–2016 рр.

У сучасних кризових умовах особливо актуальним постає проблема визнання неплатоспроможності банку як наслідок здійснення своїх функцій Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Метою статті є розширений аналіз діяльності ФГВФО, виплати гарантованої суми та показників продажів активів неплатоспроможних банків у кризові 2014–2016 рр. Проаналізовано динаміку учасників Фонду, виплату гарантованої суми відшкодування. Зображено рівень фінансових ресурсів та їх зменшення через застосування представленої схеми виплат. Звернено увагу на використання позикових ресурсів та досліджено суми та терміни погашення виданих кредитів Фонду. Зазначено несамостійність Фонду у грошовому та економічному просторі. Сконцентровано увагу на показниках продажів активів банків-банкрутів та їх ефективності. Надано рекомендації щодо покращення стану формування та використання коштів, а також відзначена необхідність подальшого вдосконалення системи гарантування вкладів, що є першочерговим завданням у складних сучасних умовах.

Ключові слова: заощадження, депозит, банк, гарантування, вкладник.

Рис.: 12. **Табл.:** 2. **Формул:** 1. **Бібл.:** 10.

Скірка Андрій Сергійович – аспірант кафедри банківської справи, Тернопільський національний економічний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна)

E-mail: skirka92@ukr.net

УДК 336.71

Скірка А. С. Анализ деятельности Фонда гарантирования вкладов в кризисный период 2014–2016 гг.

В современных кризисных условиях особенно актуальным становится проблема признания неплатежеспособности банка в результате осуществления своих функций Фондом гарантирования вкладов физических лиц (ФГВФЛ). Целью статьи является расширенный анализ деятельности ФГВФЛ, выплаты гарантированной суммы и показателей продажи активов неплатежеспособных банков в кризисные 2014–2016 гг. Проанализированы динамика участников Фонда, выплата гарантированной суммы возмещения. Отражен уровень финансовых ресурсов и их уменьшение при использовании представленной схемы выплат. Обращено внимание на использование кредитных ресурсов, а также исследованы суммы и сроки погашения выданных кредитов Фонду. Указано на несамостоятельность Фонда в денежном и экономическом пространстве. Сконцентрировано внимание на показателях продаж активов банков-банкротов и их эффективности. Даны рекомендации по улучшению формирования и использования средств, а также отмечена необходимость дальнейшего совершенствования системы гарантирования вкладов, что является первоочередной задачей в сложных современных условиях.

Ключевые слова: сбережения, депозит, банк, гарантирование, вкладчик.

Рис.: 12. **Табл.:** 2. **Формул:** 1. **Библ.:** 10.

Скірка Андрей Сергеевич – аспирант кафедры банковского дела, Тернопольский национальный экономический университет (ул. Львовская, 11, Тернополь, 46020, Украина)

E-mail: skirka92@ukr.net

UDC 336.71

Skirka A. S. The Analysis of Activity of the Deposit Guarantee Fund in the Crisis Period of 2014–2016

In today's crisis circumstances especially topical becomes the issue of recognition of bank's insolvency as a result of exercising its functions by the Deposit Guarantee Fund (DGF). The article is aimed at extended analyzing the activities of the DGF, payment of the guaranteed amount, and the sales indicators concerning assets of the insolvent banks in crisis time-frame of 2014–2016. Both the dynamics of participants in the Fund and the payment of the guaranteed amount were analyzed. The level of financial resources and their reduction when using the provided scheme of payments have been reflected. Attention has been drawn to the use of credit resources, amounts and maturities of the issued credits to the Fund have been examined as well. The Fund's dependence in the monetary and economic space has been specified. Attention has been focused on the indicators of sales of assets of the bankrupt banks and their efficiency. Recommendations as to improving formation and use of funds have been given, the need for further improvement of the system of guarantee of deposits, which is the top priority in today's complex circumstances, has been specified as well.

Keywords: savings, deposit, bank, guarantee, investor.

Fig.: 12. **Tbl.:** 2. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 10.

Skirka Andrii S. – Postgraduate Student, Department of Banking, Ternopil National Economic University (11 Lvivska Str., Ternopil, 46020, Ukraine)

E-mail: skirka92@ukr.net

Система гарантування вкладів відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні банківської системи та виступає одним із основних елементів підвищення довіри до неї. Банківські установи беруть участь у платіжній системі країни та, окрім іншого, виконують трансформаційну функцію грошових коштів, позаяк банки є найбільш схильними до ризику втрати клієнтської бази, вкладів, і, як наслідок, – неспроможності виконання взятих на себе зобов'язань перед своїми кредиторами. Через такі факти можливого розвитку подій наявність дієвої системи гарантування вкладів дозволяє зміцнити надійність грошових коштів населення і тим самим забезпечує соціальну стабільність у суспільстві.

Ефективність та результативність роботи, функціонування та виконання покладених на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО, Фонд) функцій залежать від фінансового стану його учасників, тобто банків. Оскільки система гарантування вкладів безпосередньо пов'язана із функціонуванням банківської системи, де банки виступають у ролі обов'язкових учасників Фонду, доцільно подати та проаналізувати деякі основні аспекти її діяльності. На рис. 1 зображено динаміку учасників ФГВФО.

Із рис. 1 можемо спостерігати наслідки кризових явищ у банківській системі, оскільки впродовж 2014–2017 рр. було відкликано банківську ліцензію в 79 банків, а отже, їх виключено з кола учасників Фонду.

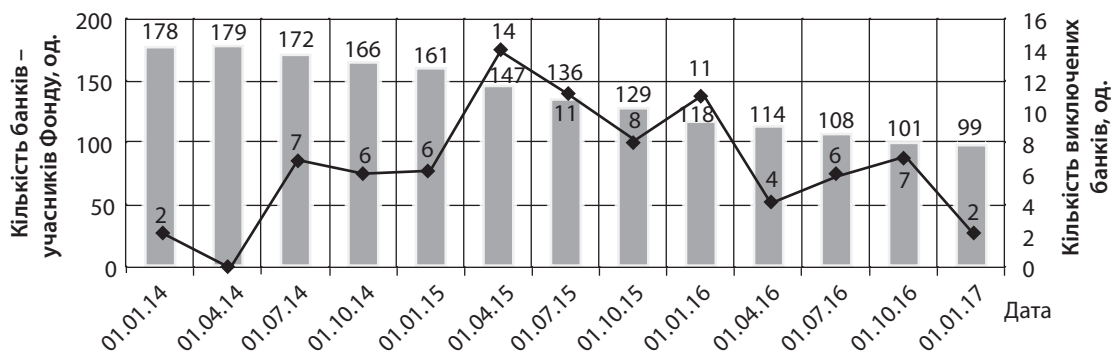

Рис. 1. Динаміка кількості банків у Фонді протягом 2014–2017 рр. [1]

Зокрема, у 2014 р. було визнано неплатоспроможними 33 банки, щодо 17 з яких було прийняте рішення про ліквідацію; у 2015 р. – 33 та 30 банків відповідно. Впродовж 2014–2016 рр. кількість банків – учасників Фонду зменшилася на 79 і станом на 01.01.17 р. становить 99 банків. На тлі політичної та суспільної кризи, Революції Гідності (21.11.2013 р. – лютий 2014 р.) та постреволюційного періоду загострення банківської кризи почалося з визнання неплатоспроможними АТ «Брокбізнесбанк» (28.02.14 р.) і ПАТ «Банк «Форум» (14.03.14 р.). Варто відмітити, що кризові явища в банківській системі зазвичай супроводжуються відтоком залучених ресурсів. Динаміка вкладів фізичних осіб у банках – учасниках Фонду протягом 2014–2016 рр. мала спадну тенденцію, загальна сума вкладів зменшилася на 40,3 млрд грн.

Безумовно, що вилучення коштів протягом 2014–2015 рр. було зумовлено також і панічним настроєм та недовірою до банківських установ. А, як відомо, банківська система працює стабільно до тих пір, доки її клієнти в неї вірять, тому багато банків (серед яких були також установи із I та II класифікаційної групи НБУ) зазнали краху. Як наслідок, ФГВФО здійснював процедуру тимчасової адміністрації (ТА), а за рішенням НБУ – ліквідацію та виплату коштів вкладникам неплатоспроможних банків. Динаміку виплат зображено на рис. 2.

На основі даних рис. 2 зауважимо, що виплати суми відшкодування від 2013 р. мали зростаючий характер. У 2014 р. вони зросли на 13,40 млрд грн, або у 12 разів. Кількість банків становила 28. Таке збільшення виплат пояснюється загостренням банківської кризи та визнанням неплатоспроможними 33 банків.

Основну питому вагу займали виплати збанкрутілим банкам (протягом ТА та ліквідації) ПАТ «Банк «Фо-

рум» (2,761 млрд грн), АТ «Брокбізнесбанк» (2,271 млрд грн), ПАТ «КБ «Південкомбанк» (1,811 млрд грн), АТ «Єврогазбанк» (1,168 млрд грн). Окрім цього, тенденція до зростання збереглась і у 2015 р., коли був відзначений пік виплат відшкодування вкладникам. Він становив 50,39 млрд грн, що більше на 35,80 млрд грн, або у 3,5 разу порівняно з минулим роком. Також із збільшенням суми збільшилася кількість банків, вкладникам яких здійснювалися виплати Фондом, у 2016 р. – 79 банків.

Основну питому вагу у 2015 р. займали АТ «Дельта банк» (15,357 млрд грн), ПАТ «ВіЕйБі Банк» (6,520 млрд грн), АТ «Банк «Фінанси та Кредит» (6,472), АТ «Імексбанк» (4,096), ПАТ «КБ «Надра» (3,497), ПАТ «КБ «Фінансова Ініціатива» (2,719), ПАТ «Міський Комерційний Банк» (2,104), та ін.

У 2016 р. – ПАТ «КБ «Фінансова Ініціатива» (3,731 млрд грн), ПАТ «КБ «Хрещатик» (2,700 млрд грн), ПАТ «Укрінбанк» (1,760 млрд грн), ПАТ «Банк Михайлівський» (1,652 млрд грн + доформування реєстру 1 млрд грн), ПУАТ «Фідобанк» (1,748 млрд грн). Через визнання у 2017 р. неплатоспроможним ПАТ «Платинум Банк» Фонд виплатить 5,000 млрд грн відшкодування.

Для більш детального аналізу особливої уваги потребує обсяг виплат у розрізі місяців, оскільки це впливає на розмір ресурсів Фонду та досягнення їхньої критичної межі, а отже, і на рівень його фінансової стійкості. Тому зобразимо обсяг виплат по місяцях на рис. 3 та рис. 4.

Із рис. 3 можемо спостерігати, що пік виплат у 2015 р. припадав на червень (9,98 млрд грн). Це пояснюється визнанням неплатоспроможними 05.02.15 р. ПАТ «КБ «Надра» та 03.03.15 р. АТ «Дельта Банк» (раніше ви-

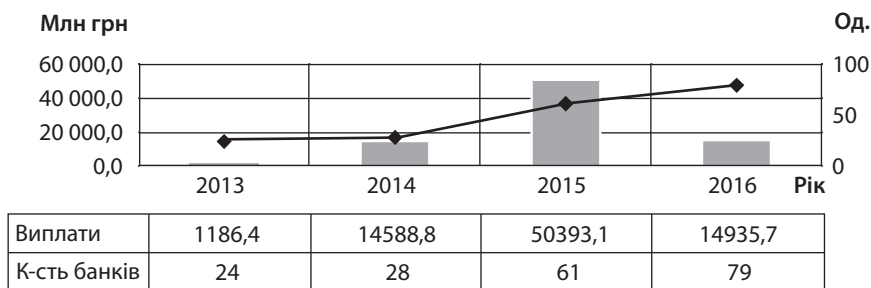
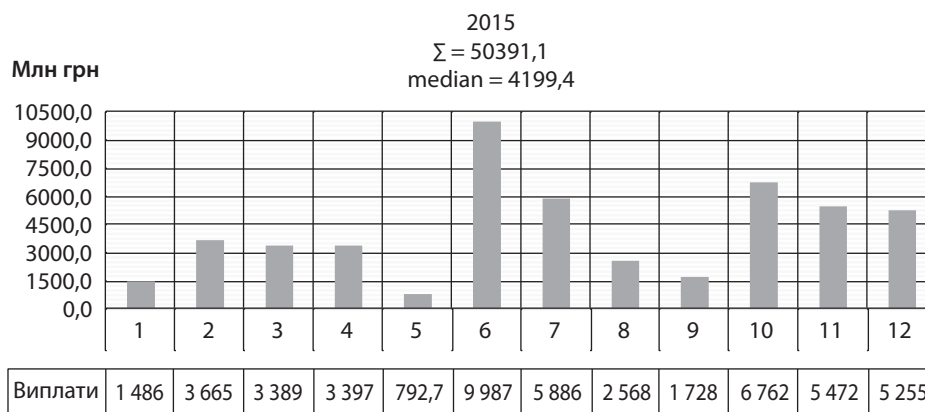
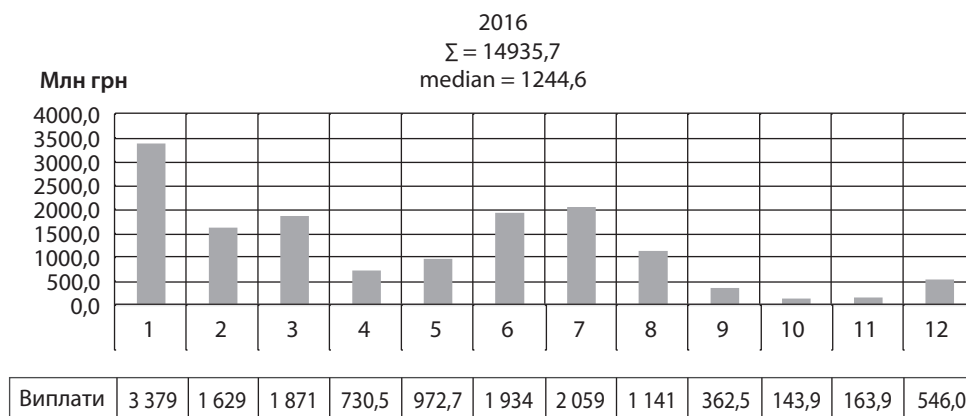

Рис. 2. Динаміка виплат гарантованої суми відшкодування ФГВФО (протягом ТА та ліквідації), 2013–2016 рр., млн грн

Джерело: складено за [1; 2]

Рис. 3. Виплата відшкодування (протягом ТА та ліквідації), у тому числі з розбивкою по місяцях, протягом 2015 р.
Джерело: складено за [1].

Рис. 4. Виплата відшкодування (протягом ТА та ліквідації), у тому числі з розбивкою по місяцях, протягом 2016 р.
Джерело: складено за [1].

знавався НБУ як системний банк). Також примітним місяцем можна вважати жовтень 2015 р., у якому виплати становили 6,76 млрд грн.

Справа в тому, що місяцем раніше було визнано неплатоспроможним АТ «Банк «Фінанси та Кредит» (17.09.15 р.), тому виплати знову зросли. Через масову паніку громадян найбільше хвилює сума та час повернення своїх коштів, а як відомо час – це гроші. Відзначимо, що згідно із Законом, Фонд розпочинає виплату відшкодування не пізніше 20 робочих днів (із 1 липня 2016 р.); або ж 30 робочих днів, – якщо база даних вкладників перевищує 500 000 рахунків.

Згідно з європейськими нормами для початку виплат відводиться: США – 7–10 днів (для будь якого об'єму баз даних про вкладників) та країн ЄС – 7–15 днів (для будь якого об'єму баз даних про вкладників). Тому вважаємо за потрібне пришвидшити виплати вкладникам, адже чим швидше вони отримають свої кошти, тим впевненіше почуватиме себе.

Що стосується 2016 р., то загальна сума, яку виплатив Фонд, становить 14,93 млрд грн. Пік виплат припадає на січень і становить 3,37 млрд грн, що пояснюється довершенням виплат вищезазначених банків. Також виплати збільшилися у червні та липні, що пояснюється появою неплатоспроможних банків «Хрещатик» (05.04.16 р.), «Фідобанк» (20.05.16 р.) та «Михайлів-

ський» (23.05.16 р.). Безумовно, що такі колосальні виплати вкладникам мали негативний вплив на фінансові ресурси Фонду. Тому слід подати та проаналізувати їхню динаміку, котру зображено на рис. 5.

На основі побудованої діаграми можемо зробити висновки. *По-перше*, прослідковується чітка тенденція до спадання чистих грошових коштів Фонду. Починаючи з липня 2014 р., у розпорядженні Фонду з'являються залучені ним ресурси. Відбувалось і незначне зростання чистих грошових коштів, таке явище прослідковується поквартально (01.01.15; 01.04.15; 01.07.15; 01.10.15 і т. д.), через відрахування банками регулярних зборів кожного кварталу.

По-друге, дані зростання чистих коштів є невеликими порівняно із залученими ресурсами Фонду, взятими в кредит, котрі в середньому за аналізований період становили 74,13% (чисті кошти становлять 100% – 74,13% = 25,87%), у структурі фінансових ресурсів. Найбільшу питому вагу залучені ресурси становили у жовтні 2014 р. (чисті кошти – 74,2 млн грн; залучені – 10986,3 млн грн), березні 2015 р. (чисті кошти – 500,1 млн грн; залучені – 15918,1 млн грн) та січні 2017 р. (3332,5 млн грн; 11983,44 млн грн).

По-третє, загалом за аналізований період прослідковується неабияка тенденція залежності роботи

Млн грн

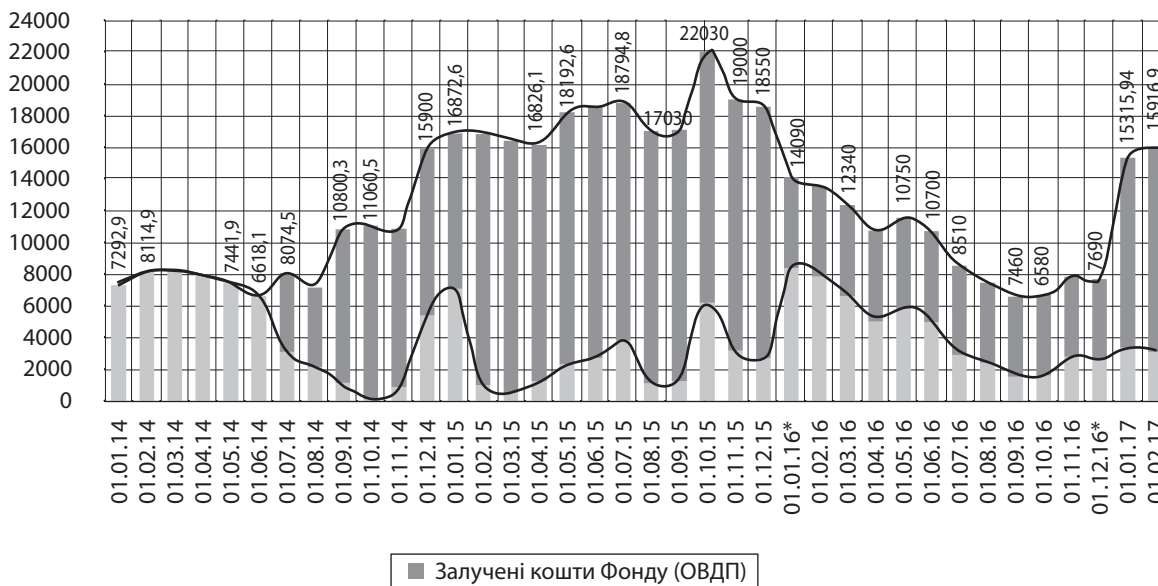

Рис. 5. Динаміка фінансових ресурсів Фонду та їх структура протягом 2014–2016 рр.

Примітка: * – починаючи з 01.01.16 р. і по 01.12.16 р. сума ОВДП знаходиться в заставі під кредити.

Джерело: складено за [1; 2].

Фонду від позикових коштів, що є негативним фактором для його успішної діяльності. Мінімальний обсяг усіх фінансових ресурсів спостерігається у червні 2014 р. – 6,61 млрд грн, а максимальний – у жовтні 2015 р. – 22,03 млрд грн.

Зважаючи на значні суми виплат відшкодувань, Фонд у 2014–2016 рр. залучив додаткові джерела фінансування. Усього за 2015 р. ФГВФО отримав траншеві кредити на суму 41,5 млрд грн (Міністерство фінансів) та 9,95 млрд грн (НБУ), що у 2 рази більше порівняно з попереднім роком. Дане кредитування Фонду здійснювалося Міністерством фінансів у вигляді ОВДП, які були монетизовані на вторинному ринку цінних паперів за участю НБУ. Тобто викуплені ним на суму 51,76 млрд грн [2]. Окрім цього, наприкінці 2016 р. (28.12.16 р.), згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 1003, Міністерство фінансів знову видаїло кредит Фонду у сумі 7,941 млрд грн, до 10% річних. Завдяки цьому і спостерігалася зростання фінансових ресурсів Фонду [3].

Немає сумніву в тому, що дані кредити (41,5 млрд грн) були монетизовані, трансформовані за участю НБУ в готівкову форму для розрахунку із вкладниками неплатоспроможних банків, шляхом видачі їм гарантованої суми. Згідно з другою частиною статті 28 Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» виплата здійснюється через банки-агенти, у готівковій або безготівковій формі (за вибором вкладника) [4].

Таким чином, Національний банк викуповує у Фонді ОВДП та монетизує їх, перераховуючи готівку у визначені банки-агенти. Після цього дані банки, список котрих затверджує дирекція Фонду, на основі укладених договорів із Фондом, здійснюють відшкодування гарантованої суми та виставляють рахунок Фонду, котрий дорівнює сумі здійснених виплат. Водночас Фонд так само перераховує суму та передає базу

даних вкладників до банків-агентів на основі складеного договору. Після закінчення виплат банк-агент надає Фонду звіт [5].

Це являє собою характерну схему виплат, котру детально відображено в Рішенні виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 р. № 14 «Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладками», у редакції від 05.07.2016 р. [6], а також на рис. 6.

Як ми уже зазначали, Фонд протягом 2014–2015 рр. залучав довгострокові кредити від Міністерства фінансів шляхом видачі довгострокового векселя. Тому вартим є також аналіз даних фінансових інструментів. Згідно з озвученим звітом про діяльність ФГВФО за 2015 р. ми підрахували суму цих векселів, термін погашення їх та загальну суму, що коротко відображено в табл. 1 (для більш розгорнутої інформації див. [2]).

На основі даних табл. 1 слід зауважити, що сума кредитів Міністерства фінансів України шляхом випуску ОВДП в обмін на векселі Фонду відповідає даним значенням, котрі є у таблиці, а саме: 51 617 630 тис. грн. Дізнавшись дату видачі, дату погашення та номінальну вартість векселя, можемо розрахувати його дисконт і загальну суму до сплати за формулою (1) [7, с. 400]:

$$S_t = S \cdot \left(1 + \frac{i \cdot t}{100 \cdot n}\right), \quad (1)$$

де S_t – загальна сума, яку держатель векселя отримує при його погашенні;

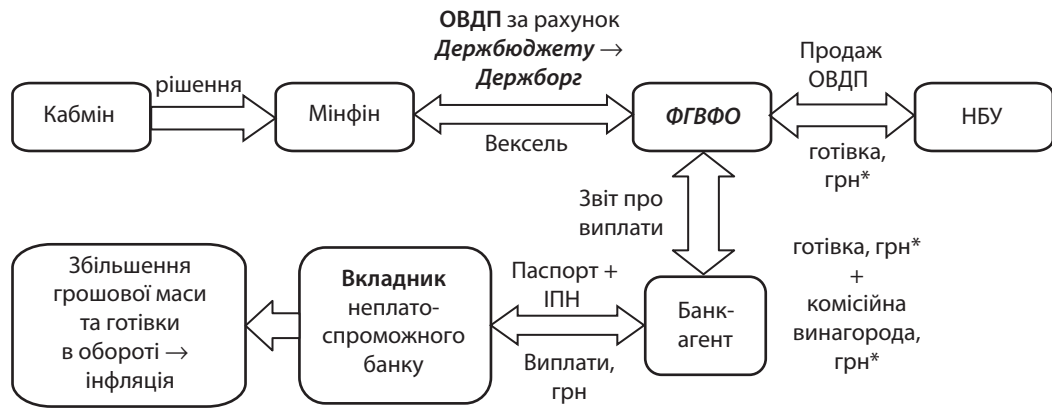
S – номінальна сума векселя;

i – процентна ставка;

t – строк у днях від дня врахування до дня платежу за векселем;

n – кількість днів року.

Рис. 6. Своєрідна схема виплат гарантованої суми відшкодування вкладникам неплатоспроможних банків завдяки кредитам

Примітка: * – готівка, як правило, знаходиться на рахунках у НБУ.

Джерело: складено та доповнено за [4].

Таблиця 1

Терміни, умови видачі та погашення довгострокових векселів станом на 31.12.2015 р.

№ з/п	Код випуску ОВДП-векселя (дата видачі – дата погашення)	Дата погашення % за векселем	Номінальна вартість, тис. грн	Рівень дохідності, %	Термін погашення векселя (дні)	Загальна сума до сплати, за векселями наданими Фонду в обмін на ОВДП (тіло + відсотки)
1	AA № 2789701 (31.10.14–12.10.29)	згідно з графіком	1 000 000	12,50	5460	2 895 833
2	AA № 2789702 (14.11.14–27.04.29)	згідно з графіком	3 250 000	12,50	5278	9 206 076
...	...	...	...	...	...	...
26	AA № 2789729 (22.12.15–08.11.28)	08.11.2028	2 500 000	10,86	4705	6 048 354
Усього, тис. грн:			51 617 630	УСЬОГО до сплати, тис. грн:		125 872 035

Джерело: складено та доповнено за [2].

Заносимо наші розрахунки в таблицю, у тому числі порахувавши загальну суму, яка повинна бути сплачена Фонду протягом 2025–2029 рр. відповідно до його векселів. На основі даних розрахунків можемо побудувати хронологічну діаграму з датами та сумою погашення векселів, котру зображено на *рис. 7*.

Можемо спостерігати, що Фонд, взявши кредит у формі ОВДП, у розмірі 51,617 млрд грн, під середню відсоткову ставку 11,69%, відповідно до векселів буде вимушений ліквідувати дану заборгованість у сумі 125,872 млрд грн, що на 74,225 млрд грн, або у 2,5 разу більше за початкову суму. Таким чином, відсотки за кредитом є більшими за основну суму, вони становлять 74,255 млрд грн.

Потрібно визнати, що зазначені вище суми Фонд завдяки тільки своїм надходженням неспроможний буде погасити. Кошти банків, які надходять до Фонду (у тому числі у процесі здійснення ним ТА чи ліквідації банку), не будуть покривати його майбутні витрати, не кажучи вже про відшкодування гарантованої суми у розмірі 200 тис. грн.

Виходячи із джерел формування грошової корзини Фонду, де переважають запозичені ресурси (у формі

ОВДП), варто проаналізувати операції Національного банку стосовно купівлі чи продажу ОВДП протягом 2014–2016 рр., які зображено на *рис. 8*. Інвестиції НБУ в облігації внутрішньої державної позики протягом 2014–2017 рр. невпинно зростали. Коли НБУ викуповує в Міністерства фінансів чи інших органів (у т. ч. ФГВФО) ОВДП, то він за них віддає готівку, тим часом збільшує свій портфель державних цінних паперів. Такі явища відбуваються задля задоволення потреб Міністерства фінансів, через виникнення прихованого дефіциту державного бюджету, котре намагаються зменшити шляхом або зовнішніх кредитів, або ж його монетизацією. Згадаємо, що такі подібні процеси проходили у 1993–1995 рр., коли намагалися перекрити дефіцит бюджету і внаслідок цього інфляція зростає до рекордних 10256%.

Максимальний приріст купівлі НБУ ОВДП (фактично – емісія) у порівнянні з минулим місяцем зафіксовано 01.09.14 р., коли він становив 44,70 млрд грн. Загалом абсолютний приріст за такими інвестиціями НБУ в ОВДП у 2014 р. становив 143,139 млрд грн. Окрім іншого, через це виникла інфляція, ІСЦ

Млрд грн

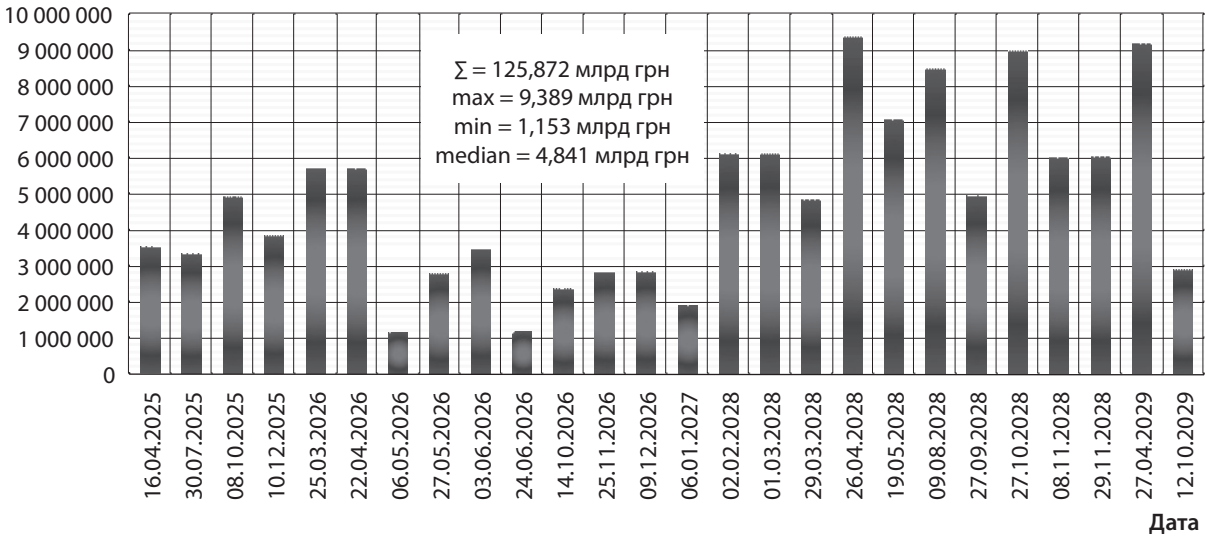

Рис. 7. Хронологія та загальний обсяг погашень векселів Фонду (2025–2029 рр.) в обмін на ОВДП Міністерства фінансів України

Джерело: авторська розробка.

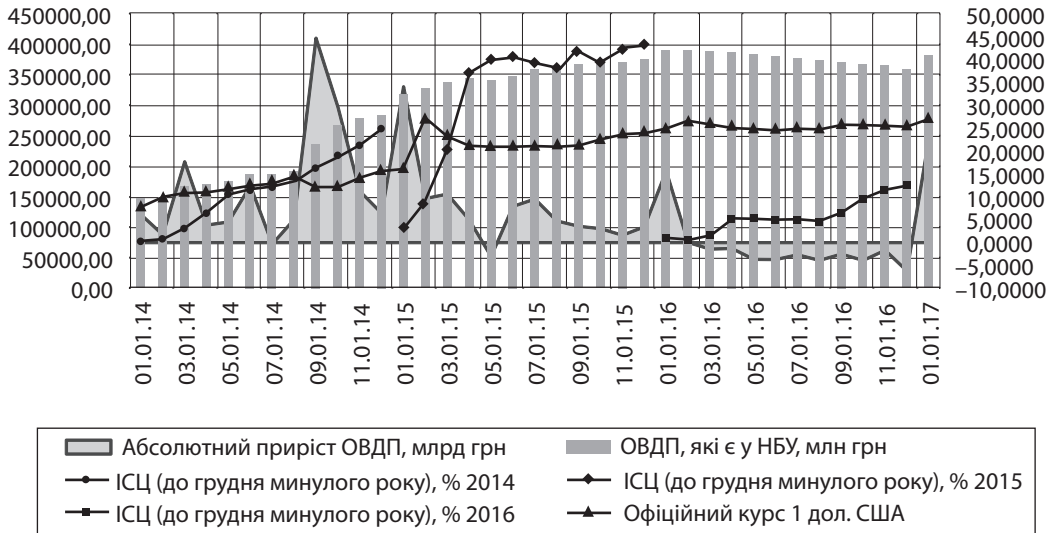

Рис. 8. Динаміка операцій із ОВДП, які знаходяться у власності НБУ, ІСЦ (СРІ), та офіційного курсу долара протягом 2014–2017 рр. [8]

у грудні 2014 р. зафіксовано на рівні 24,9% порівняно з груднем минулого року. На основі даних, що відображені на рис. 8, ми визначили рівень кореляції (r) інфляції та обсягу ОВДП, котрі знаходяться в НБУ, який становив 0,9512.

Хоча у 2015 р. обсяг даних інвестицій НБУ був порівняно менший (за рік – 90,246 млрд грн), інфляція зросла до 43,3%, порівняно з груднем минулого року. Окрім іншого, це пояснюється рекордними виплатами із ФГВФО, зростанням курсу долара, а, як наслідок, зростанням цін на імпортовані товари та часовим лагом між купівлею НБУ ОВДП, курсом іноземних валют і статистичними даними щодо офіційно зафіксованого рівня ІСЦ.

У 2016 р. можемо спостерігати зменшення темпу приросту інвестицій в ОВДП, і, як наслідок, хоч і слабку, але стабілізацію курсу долара та інфляцію, котра зро-

стає меншими темпами, порівняно з 2014–2015 рр. Проте, у кінці 2016 р. абсолютний приріст ОВДП у власності НБУ збільшився до 22,8 млрд грн. Ми вважаємо, що таке зростання пояснюється кількома факторами, а саме:

- ★ можливе перерахування коштів НБУ до державного бюджету;
- ★ націоналізація ПАТ «ПриватБанк», як наслідок – його докапіталізація через викуп ОВДП; викуп облігацій для ФГВФО (7,941 млрд грн).

Таким чином, ми доходимо висновку, що всі виплати, які здійснюються або здійснювалися у 2014–2016 рр., відбувалися не за рахунок власних, чистих коштів Фонду, а за рахунок запозичених, що призвело до:

- ★ додаткового навантаження на бюджет – дефіцит;
- ★ додаткового навантаження на державний борг – збільшення;

✦ після таких кредитів Фонду та монетизації їх з боку НБУ гарантована сума відшкодування знецінюється в кілька разів. Гроші повертаються вкладникам у вигляді незабезпечених товарами чи послугами коштів (за словами Мілтона Фрідмана, «гелікоптерні гроші» (*helicopter money*)). Інакше кажучи, сучасний етап функціонування вітчизняної системи страхування вкладів вимагає якнайшвидшого вдосконалення, особливо в розрізі дохідної частини та збільшення ресурсної бази ФГВФО.

Слід зазначити, що із визнанням банку неплатоспроможним і після рішення про ліквідацію Фонд здійснює консолідацію активів банків та їх консолідований продаж. Для цього потрібно зробити наскрізний аналіз показників продажу активів Фондом гарантування вкладів: аналіз планових показників, результатів та обсягів торгів, котрі зазначено на сайтах

Фонду [1] та інформаційному порталі Фонду: <http://torgi.fg.gov.ua> [10], по тижнях. Для більш достатнього аналізу ми згрупували їх по місяцях і таким чином визначали загальну фактичну суму продажів активів неплатоспроможних банків, що відображено в *табл. 2*.

Оскільки на сайтах Фонду [9; 10] показників продажів у 2014 р., на жаль, не зазначено, будемо вважати, що у 2014 р. ФГВФО не здійснював продажу активів. Також на сайті Фонду не відображено планових показників за січень – липень 2015 р., що негативно впливає на аналіз ефективності виконання плану продажів. Планові показники в середньому у 30 разів перевищують фактичний обсяг продажів активів банків. «Коридор коливання» між плановими та фактичними обсягами в середньому за аналізований період становить 2,778 млрд грн. Можна відзначити, що ефективність діяльності Фонду за продажами (відношення планового показника до фактичного) оцінюється практично на 6-7%. Це констатує факт низького коефіцієнта повернення коштів від продажу.

Таблиця 2

Відсоток виконання планів продаж активів банків-банкрутів, протягом 2015 р. – січня 2017 р.

Рік	Період продажів	План, млн грн	Факт, млн грн	Відсоток виконаного плану продажів, %
2015	січень		0,000	?
	лютий		44,145	?
	березень		9,989	?
	квітень		13,618	?
	травень		29,935	?
	червень		33,788	?
	липень		101,282	?
	серпень	1665,975	13,235	0,79
	вересень	1382,460	106,728	7,72
	жовтень	2338,028	297,944	12,74
	листопад	1418,760	47,799	3,37
	грудень	6897,740	336,144	4,87
		УСЬОГО за рік	13702,963	1034,607
2016	січень	2253,927	79,425	3,52
	лютий	1494,630	79,065	5,29
	березень	1845,943	239,782	12,99
	квітень	2090,872	238,486	11,41
	травень	4840,329	135,504	2,80
	червень	4309,990	167,572	3,89
	липень	4733,270	192,960	4,08
	серпень	7980,000	140,931	1,77
	вересень	12200,000	490,530	4,01
	жовтень	10063,130	333,444	3,31
	листопад	9626,290	234,205	2,43
	грудень	9152,570	275,957	2,96
		УСЬОГО за рік	70590,950	2607,861
2017	січень	7010,000	362,012	5,16

Джерело: складено за [1; 10].

У 2016 р. фактичний показник становить 2,601 млрд грн (3,69% виконання плану продажів). Фактична сума за 2016 р. зросла через те, що Фонд виставив на продаж активи за більшою оціночною вартістю. Проте відсоток виконання планових показників (результативність роботи Фонду) навпаки зменшився, і у 2016 р. становив 3,69%. Таким чином, можемо підкреслити низьку ефективність продажів активів неплатоспроможних банків. Виконання плану продажів на 7% свідчить про надзвичайно низьку ефективність роботи менеджерів та працівників Фонду щодо реалізації активів. На *рис. 9* зображено детальніший обсяг продажів протягом 2015–2016 рр. та їхнє середнє значення.

Із початку 2015 р. обсяг продажів залишався на вкрай низькому рівні. Максимального значення продажів становили у грудні 2015 р. – 336,144 млн грн (план – 6897,74 млн грн) і вересні 2016 р. – 489,400 млн грн (план – 12 200 млн грн). Слід зазначити, що зазвичай балансова вартість активів суттєво відрізняється від оціночної (справжньої вартості), і це, мусимо визнати, – неефективна політика банківського нагляду з боку НБУ. Адже, здійснюючи банківський нагляд, він повинен перевіря-

ти та моніторити справжню вартість активів, що, своєю чергою, буде впливати на загальну оцінку поточного фінансового стану банку, його активів та капіталу. Вкрай важливо здійснювати це також тоді, коли банк визнано проблемним і в ньому працює куратор від НБУ.

Так, станом на 01.01.2016 р. загальна балансова вартість активів становить 221,055 млрд грн (11,16% ВВП), у той час як їх оціночна вартість досягає 38,680 млрд грн. Тобто справжня вартість становить лише 17,5% від балансової, таким чином, активи переоцінено на 82,5% [2].

Причому після цього активи продаються по ще нижчій ціні від оціночної та нижчій від балансової вартості. Максимального значення переоцінка набула в таких банках «Реал Банк» (99,5%), «Банк «Таврика» (99,4%), «Міський Комерційний Банк» (98,6%). Максимально переоціненими були кредити, надані юридичним особам, де їх балансова вартість становить 37,83 млрд грн, у той час як ринкова – 9,92 млрд грн. Отже, можемо здогадуватися, що це було зумовлено кредитуванням пов'язаних із банком осіб. На *рис. 10* зображено розподіл активів за їхніми видами.

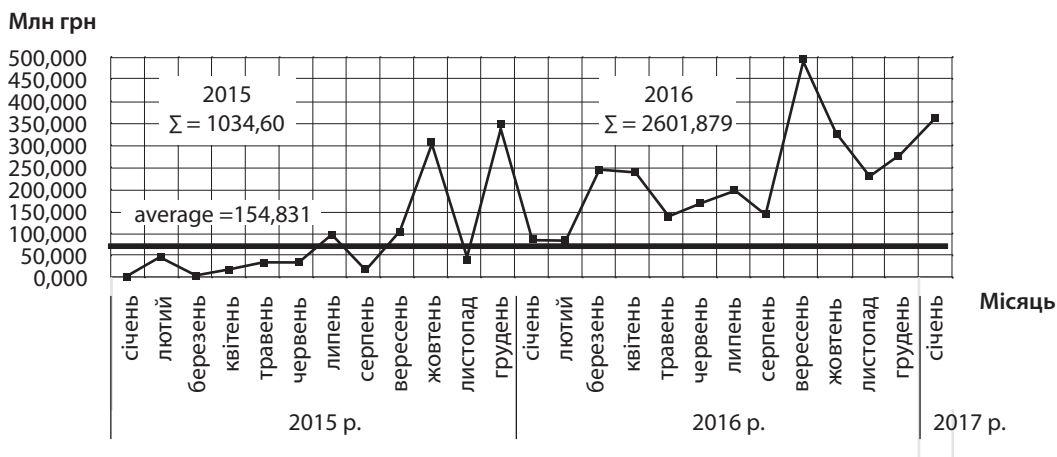

Рис. 9. Обсяг продажів активів неплатоспроможних банків протягом 2015 р. – січня 2017 р.

Джерело: складено за [1; 10].

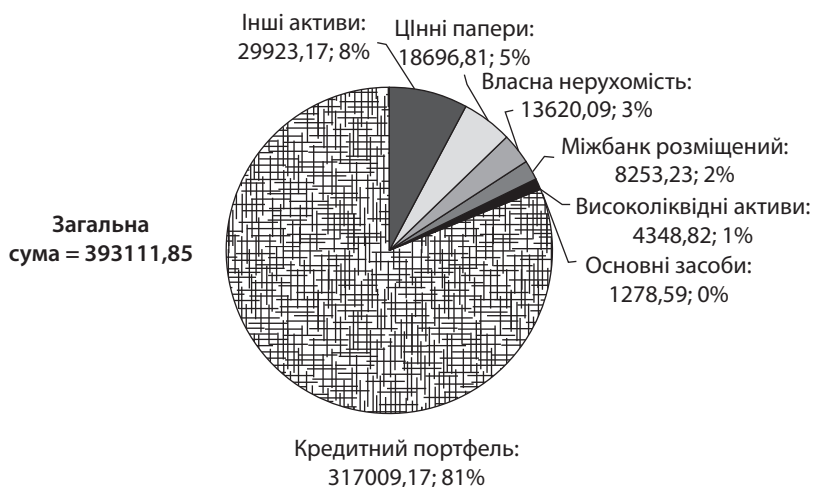

Рис. 10. Розподіл активів банків в стадії ТА та ліквідації станом на 01.01.2016 р., млн грн

Джерело: складено за [2].

Найбільшу питому вагу займає кредитний портфель – 317,0 млрд грн, або 81%. Після цього 8% – інші активи, цінні папери (5%), власна нерухомість (13,62 млрд грн, або 3%) та ін. При визнанні банку неплатоспроможним практично всі кредити перестають обслуговуватися. Клієнти (у т. ч. пов'язані з банком особи) відмовляються сплачувати заборгованість, затаюючи судові процеси. Тому такий актив, як кредитний портфель, продати важко, а якщо це ще й кредити, надані юридичним особам, – вкрай важко. Адже такі кредити може купити впевнений у собі інвестор або ж колишній власник банку, котрий видавав кредит і знає, як він буде обслуговуватись. Постає логічне запитання: а хто покупець?

Часто в неплатоспроможних банків є висока частка прострочених кредитів (NPL), і окремі позичальники відмовляються платити по кредитах або взагалі списують суми на підставні фірми, займаються шахрайським схемами (рівень таких кредитів NPL, котрі знаходяться у ФГВФО, – 90% [2]). Тому такі кредити для ФГВФО – це скоріше борги, котрі знаходяться в нього на балансі, аніж активи.

Як бачимо, кредити переважають, а все через те, що власники банків основну свою нерухомість та інші високоліквідні активи повиводили та попереписували на інших осіб, родичів, близьких, пов'язаних осіб, практично не лишаючи в банку абсолютно нічого. На нашу думку, власник чи топ-менеджер має відповідати всіма своїми власними активами перед вкладниками, якщо він допустив банкрутство свого банку, свого бізнесу. Неважливо, чи він винен, чи він довів свій банк до неплатоспроможності, чи ні, – якщо все ж таки це сталося, нести відповідальність (як кримінальну, так і майнову) повинні особи, котрі володіють банком і мають істотну участь у ньому.

Окрім цього, активи, які перейшли у Фонд, були і під заставою кредитів рефінансування від НБУ (35% оціночної вартості [2]). Таким чином, станом на 06.10.2016 р. заборгованість неплатоспроможних банків за кредитами НБУ становить 52,650 млрд грн, вартість застави

(активів) – 145,562 млрд грн, оціночна вартість – 34,878 млрд грн. Згідно із Законом «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» майно банку, що є предметом застави, використовується виключно для позачергового задоволення вимог заставодержателя [4]. У нашому випадку заставодержатель – НБУ. Таким чином, можемо побудувати схему задоволення вимог кредиторів до банку, яку зображено на *рис. 11*.

Згідно зі статтею 52-4 Закону [4], вимоги кожної наступної черги задовільняються після повного задоволення вимог попередньої черги. Тобто задоволення вимог 2 черги не може відбуватись, якщо повністю не задовільняться вимоги 1 черги, і т. д. У разі якщо обсяг коштів, одержаних від продажу майна (активів), недостатній для повного задоволення всіх вимог однієї черги, вимоги задовільняються пропорційно до суми вимог, що належать кожному кредитору однієї черги.

Можемо спостерігати, що кредитори, котрі йдуть поза чергою, практично «у вигріші», оскільки сума від реалізації спочатку йде їм. Після цього решту суми відносять до виплат, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю та до виплат заробітної плати працівникам неплатоспроможного банку (тобто менеджерам, працівникам, котрі могли порушувати законодавство та через чий дії банк міг бути визнаним неплатоспроможним – наприклад, банк «Михайлівський» та ін.). У 3 черзі Фонд задовільняє себе, відшкодовуючи витрати на виплати коштів під час ТА. І аж тоді, якщо ще залишиться сума від тих розподілених коштів, вкладникам виплачується решта суми, більша за гарантовані 200 тис. грн (200+). Після цього у 7 черзі – юридичні особи. Тому і побутує твердження, що вкладники 200+ та підприємства, які мали рахунок у неплатоспроможному банку, практично коштів назад можуть не отримати.

Проаналізуємо суму затверджених вимог кредиторів у розрізі черг та їх погашення, що зображено на *рис. 12*. Таким чином, можемо побачити, що сума погашення ви-

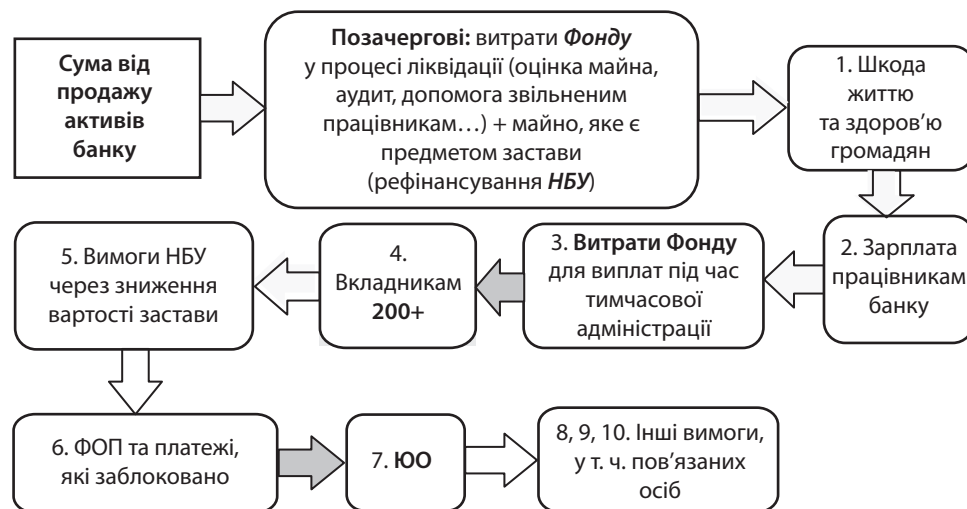

Рис. 11. Задоволення вимог кредиторів

Джерело: складено за [4].

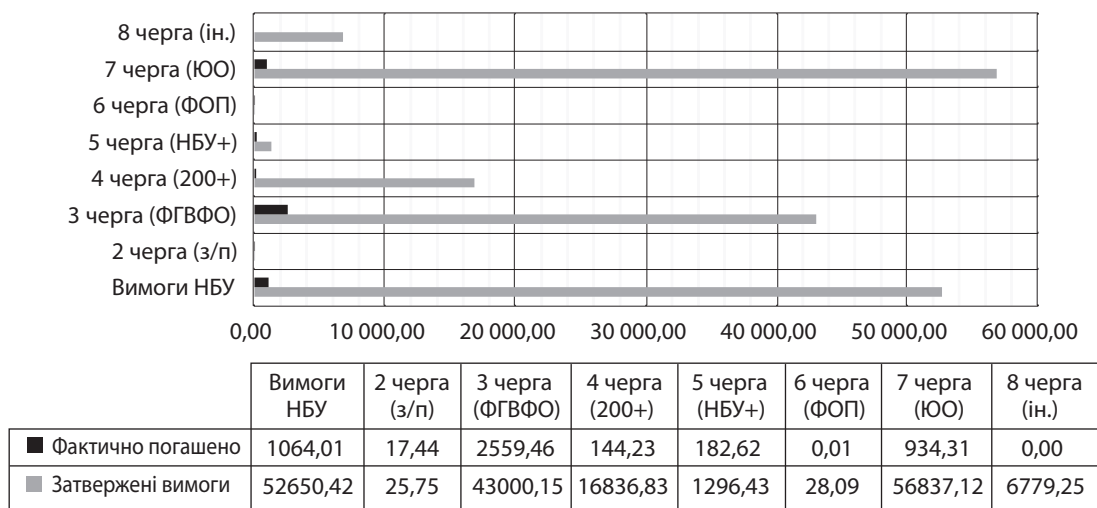

Рис. 12. Сума кредиторських вимог та їх погашення станом на 01.01.16 р., млн грн

Джерело: складено за [2].

мог, на фоні загальної суми вимог кожної черги, є вкрай незначною. Максимального погашення набула 3 черга (ФГВФО – 2559,46 млн грн) та НБУ (позачергово – 1064,01 + 182,62 = 1246,63 млн грн). Тобто разом позачергово погашено вимоги Фонду та НБУ на суму 3,805 млрд грн.

Юридичні особи отримали 934,31 млн грн, або 1,64% від затверджених вимог розміром 56837,12 млн грн. На нашу думку, це взагалі несправедливо, коли суми від продажів активів йдуть позачергово на повернення рефінансування НБУ. Нацбанк видавав рефінансування під заставу, застава знецінилась – це його помилки щодо політики видачі кредитів рефінансування. Виходить, що за ці помилки фактично розплачуються вкладники 200+ та юридичні особи. Четверту чергу (200+) у 2015 р. погашено на суму 144,23 млн грн, або на 0,86% із загальної суми кредиторських вимог.

У цьому зв'язку потрібно розуміти, що кошти суб'єктів підприємницької діяльності, юридичних осіб (ЮО) практично втрачені. А це, своєю чергою, має негативний вплив на розвиток економіки України, оскільки бізнес (у т. ч. реальний сектор) потерпають від визнання неплатоспроможності великої кількості банків, причому тих банків, де обслуговувалася значна кількість ЮО (наприклад, «Дельта банк»). Фактично руйнується малий і середній бізнес, який так рішучо намагається розвинути українська політична громада.

Через те, що обсяг продажів знаходиться на вкрай низькому рівні, кожна наступна черга не задовільняє свої вимоги до банку. Фінансові аналітики звертають увагу на те, що ФГВФО не надто і прагне до зростання продажів, якщо судити з його реальних дій та вчинків. Як бачимо, у Фонді відсутня зацікавленість та висока мотивація до праці, він не зацікавлений у збільшенні ефективності своєї роботи. Тому ми вважаємо, що приватна організація (німецька модель) отримувала б за свою діяльність, у тому числі покращення продажів та ефективності системи гарантування вкладів, певну комерційну винагороду.

Оскільки в Україні це державна структура, Фонд апіорі не зацікавлений у більшій виручці від продажів чи

вдосконаленні своєї роботи, притягненні до відповідальності винних осіб. Адже при негативному розвитку подій Кабмін разом із Мінфіном та НБУ все одно виділять кошти на відшкодування вкладів («легкі гроші», *bail-out*). Потрібно розуміти, що такі внески держави, через слабку валютну політику, є надзвичайно ризиковими.

У 2014–2016 рр. Фонд отримав від продажу активів 3,636 млрд грн (при планових показниках оціночної вартості активів 84,2 млрд), що становить лише 2,87% від виплачених Фондом коштів (загальні виплати у 2014–2016 рр. – 80,499 млрд грн) і 4,51% від оціночної вартості. У той час, як у США цей показник становить понад 85%, у країнах ЄС – 30–50%.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, зазначимо, що банківська система, система гарантування вкладів потребують подальшого вдосконалення та розвитку:

1. Зроблений наскрізний аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2014–2016 рр. дає чітко зрозуміти, що існують значні проблеми ефективності роботи Фонду та Національного банку України.

2. Задля повернення довіри населення до банків потрібно підвищити ефективність та дієвість банківського нагляду, притягнути до відповідальності винних, пов'язаних із банком осіб.

3. За аналізований нами період Фонд виявився несамостійним у економічному просторі та залежним від кредитних джерел. Необхідно покращувати роботу Фонду, особливо у дохідній частині (введення диференційованих зборів, відшкодування власниками банків нанесених збитків державі та ін.) та із управлінням і подальшим продажем активів банків. Чисті залучені кошти у 2016 р. становили всього 3,3 млрд грн, що є негативним фактором для повернення кредитів Мінфіну та НБУ (125,872 млрд грн), і, крім іншого, ставить під загрозу саме відшкодування гарантованої суми у 200 тис. грн [5].

4. Пропонуємо змінити черговість задоволення вимог кредиторів щодо виплат відшкодування від ФГВФО,

поставивши витрати Фонду та вимоги НБУ в 7 чергу. А вкладників із перевищенням суми відшкодування – поставити позачергово; юридичних осіб – у першу чергу, після того – виплата зарплати працівникам неплатоспроможної банківської установи.

5. Оскільки сума від реалізації майна є вкрай низькою, запропонована черговість дозволила б у більшому розмірі відшкодувати кошти вкладникам 200+ та юридичним особам. Це дало б можливість відшкодувати даним категоріям майже 4 млрд грн (із затверджених вимог 16,8 млрд грн) – через те, що станом на 01.01.16 р. НБУ і Фонду відшкодовано аналогічну суму.

6. Водночас необхідно розуміти, що, на відміну від населення, Національний банк України, а також ФГВФО мають доступ до керування, регулювання та нагляду за ризиковою діяльністю банківських установ. Через низьку поінформованість громадян про банківську систему та систему гарантування вкладів, а також через девальвацію і знецінення гарантованої суми, багато клієнтів втратили значну частину своїх заощаджень. НБУ, надаючи рефінансування, повинен виважено підходити до оцінки ризиків банків та повернення цих коштів.

7. Тому виникає запитання: чому населення та юридичні особи повинні платити за ризики і помилки Національного банку через позачергове погашення кредиторських вимог і невідповідність гарантованої суми економічній ситуації у державі? ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистика Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України. URL: <http://www.fg.gov.ua/statistics/>
2. Звіти про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України. URL: <http://www.fg.gov.ua/about/report/>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення надання кредиту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від 28.12.16 р. № 1003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1003-2016-p>
4. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. (у редакції від 19.11.2016 р.) № 4452-17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
5. Скірка А. С., Адамик Б. П. Джерела формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та аналіз їх використання. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1, № 3. С. 5–20. URL: <https://www.ujae.org.ua/index.php/UJAE/article/view/39/pdf>
6. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.08.2012 р. № 14 «Про затвердження Положення про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладами» (редакція від 05.07.2016 р.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1548-12>
7. Банківські операції: підручник/за ред. О. В. Дзюбюка. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 696 с.
8. Статистика Національного банку України. URL: <https://goo.gl/XFRmVi>
9. Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/>
10. Інформаційний портал ФГВФО. URL: <http://torgi.fg.gov.ua>

Науковий керівник – Адамик Б. П., кандидат економічних наук, доцент, декан факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету

REFERENCES

- Bankivski operatsii* [Banking]. Ternopil: Ekonomichna dumka, 2009.
- Informatsiyni portal FHVFO. <http://torgi.fg.gov.ua>
[Legal Act of Ukraine] (2016). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1003-2016-p>
[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1548-12>
- Skirka, A. S., and Adamyk, B. P. "Dzherela formuvannia koshitiv Fondu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib ta analiz yikh vykorystannia" [The sources of formation of Fund of guaranteeing deposits of individuals and analysis of their use]. <https://www.ujae.org.ua/index.php/UJAE/article/view/39/pdf>
- "Statystyka Fondu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib Ukrainy" [Statistics of the Fund of guaranteeing deposits of individuals of Ukraine]. <http://www.fg.gov.ua/statistics/>
- "Statystyka Natsionalnoho banku Ukrainy" [Statistics the National Bank of Ukraine]. <https://goo.gl/XFRmVi>
- Sait Fondu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib. <http://www.fg.gov.ua/>
- "Zvity pro diialnist Fondu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib Ukrainy" [Reports on the activities of the Fund of guaranteeing deposits of individuals of Ukraine]. <http://www.fg.gov.ua/about/report/>